

نامه ای به سفیر

متن کامل نامه دکتر محمد مصدق به ماکسیموف سفیر کبیر اتحاد جماهیر شوروی

(اشغال ایران به دست ارتش شوروی)

منبع:

کی استوان، حسین: «موازنه منفی»، بدون تاریخ، صص ۲۴۱ - ۲۴۵

(شامل مکتوبات و سخنرانیهای دکتر محمد مصدق)

«جناب آقای ماکسیموف سفیر کبیر دولت اتحاد جماهیر شوروی پیغام جنابعالی توسط یکی از هموطنان به این جانب رسید و با این که تاکنون درک زیارت جناب عالی را ننموده ام از لحاظ سمتی که در ایران دارید و احترام دولت متبوع شما اجازه می خواهم که از تأخیر عرض جواب که علت آن کسالت و پیشامدهای ایام اخیر بوده است کتباً توضیحاتی عرض کنم تا در نقل قول تحریفی نشود و عرایض اینجانب بدون تغییر به آن جانب برسد. راجع به نفت شمال که ابتکار پارلمانی اینجانب موجب بد بینی و دلتنگی مامورین اتحاد جماهیر شوروی گردید و حتی رادیوی مسکو اسناداتی به اینجانب داد که استحقاق آن را ندارم لازم است عرض کنم که به دلایل تاریخی و تجربیات تلخی که از امتیازات داریم موکلین من اصولاً با هرگونه امتیازی که راجع به منابع ثروت مملکت به داوطلبان غیر ایرانی در قلمرو ایران داده شود خوشبین نیستند و در جلسه ۱۹ مردادماه ۱۳۲۳ که به طور ناگهان دولت برای سؤال بعضی از نمایندگان راجع به مذاکرات امتیاز نفت با شرکتهای آمریکایی به مجلس آمد و یکی از اعضای فراکسیون حزب توده چنین اظهار نمود: «بنده و رفقایم با دادن امتیازات به دولتهای خارجی به طور کلی مخالفیم همان طور که ملت ایران توانست راه آهن خود را احداث کند یقین دارم که با کمک مردم و سرمایه داخلی ما می توانیم تمام منابع ثروت این مملکت را استخراج کنیم.» چون این بیان مطابق فکر من بود لازم دانستم در این باب مطالعاتی عمیق کنم و از روی مدارک نظریات خود را مستنداً در مجلس بیان نمایم بنابراین مشغول طرح لایحه ای شدم برای این که هر وقت پیشنهاد امتیاز شرکتهای آمریکایی در مجلس مطرح شود از آن استفاده نمایم. خوشبختانه ورود آقای کافتارادزه به تهران سبب شد که داوطلبان آمریکایی از پیشنهاد خود صرف نظر کنند، و فرصتی به دست نیامد که نظریات خود را در موضوع معادن نفت ایران در مقام مخالفت با شرکتهای آمریکایی بیان نمایم. وقتی که مباحثه بین جناب ایشان و کابینه ساعد علنی شد بسیار متأسف شدم از این که به دوستی ایران و شوروی که برای ایرانیان عوضی ندارد خلی برسد و از

محبوبیتی که اتحاد جماهیر شوروی در اثر رویه قابل ستایش ارتش سرخ تحصیل کرده اند بکااهد چون معتقدم که اتحاد جماهیر شوروی حق بزرگی بر ما دارد و ما را از مخاطره حیاتی نجات داده است میل نداشتم ترتیبی پیش آید که از امتیاز شوروی در مجلس عنوان بشود و این جانب از نظر مخالفت نظریاتی اظهار نمایم این بود که برای جلوگیری از چنین حادثه ای در جلسه هفتم آبان ۱۳۲۳ مجلس شورای ملی نطق خود را ایراد نمودم و برای این که راهی برای مذاکره باز شود طرحی اتخاذ و خاطر نشان نمودم که مخازن نفتی ما بدون این که امتیازی داده شود مورد استفاده صنایع شوروی واقع گردد.

3326

این جانب به این ترتیب تکلیف نمایندگی خود را ادا کردم و از این حیث وجدانم آرام بود و از قبول مقام نخست وزیری که در آن موقع با اکثریت قریب به اتفاق به من تکلیف کردند امتناع نمودم و برای عدم قبول دلایلی داشتم که همان وقت اعلام نمودم اما قبول بفرمایید رعایت دوستی ایران و شوروی و ملاحظه ای که مبادا با عقاید صریحی که نسبت به مسئله نفت اظهار کرده بودم روابط بین دو کشور را دچار بحران کنم در تصمیم من بی اثر نبوده است - در عین حال از وقتی که کابینه وقت ساقط شد در این اندیشه بودم که کمک مؤثری در حل مسالمت آمیز اختلاف کنم. اطلاع داشتم که می خواهند قانونی از مجلس بگذرانند که هرگونه مذاکره در موضوع نفت ایران تا مدتی بعد از خاتمه جنگ موقوف و ممنوع باشد تشخیص من این بود که مبتکرین این فکر می خواهند باب مذاکره [با اتحاد شوروی] را مسدود کنند. در قبال این زمینه به نظرم رسید از یکی از نمایندگان مجلس که با محافل شوروی ارتباط داشت نظریات دولت شوروی را استفسار کنم که اگر برای معامله انحصاری خرید نفت حاضر باشند موقع مذاکرات در برنامه دولت پیشنهاد کنم و دولت آن را جزو برنامه خود نماید و وقتی که [آن نماینده مجلس مربوط به محافل شوروی] پس از مراجعه به مقامات شوروی اطمینان داد که شما فقط طالب محصول نفت ایران هستید و کیفیت تحصیل آن برای شما فرق نمی کند هنگام شور در برنامه کابینه بیات در جلسه هفتم آذرماه ۱۳۲۳ مجلس شورای ملی در ضمن نطق خود طرحی که در مجلس قابل قبول باشد و بتواند منظور ما را که مبتنی بر افکار عمومی ایران است و نظریات شما هر دو را تامین کند تهیه نمودم که منابع معدنی نفت به دست ایرانی استخراج شود و از این رو ماده اول طرح من اعطای امتیاز را به هر یک از دول یا شرکتهای خارجی منع می کند و بر طبق ماده دوم دولت می تواند با هر دولتی که طالب انحصار خرید نفت باشد و طرز استخراج آن داخل مذاکره شود و با اطلاع مجلس شورای ملی قراردادی که مقتضی باشد منعقد نماید و بسیار خوشوقت بودم که کار بغرنجی که مملکت را دچار تشنج کرده بود به این ترتیب تمام و به دوستی ایران و شوروی خدمتی توانستم بکنم ولی وقتی دانستم که مامورین دولت شوروی اهمیت طرح ما را درک نکرده اند و از آن نتوانستند استفاده کنند بلکه تظاهراتی در اطراف آن نمودند که قهراً به مقام معنوی اتحاد شوروی در ایران و بلکه در تمام مشرق ممکن است لطمه بزند و موجب مسرت سایر دول شود بسیار متأسف شدم.

جناب آقای سفیر! امیدوارم که نفرمایید من به مقام و موقعیت شما بیش از خودتان علاقه مندم. علاقه من به موفقیت شما از نظر مصالح ایران است و چنانچه در مجلس علناً اظهار داشتم گذشته شما ثابت کرده که هر وقت دولت شوروی از صحنه سیاست ایران غایب شده روزگار ایران تباه شده است. تصدیق بفرمایید که قلوب ملت ایران از معادن نفت کافی تر است که در آن می توانید استخراج محبت نمایید. اگر رویهٔ پسندیده ای که بعد از اشغال ایران ارتش شما و مامورین شما اتخاذ نموده اند تعقیب و قلوب مردم را بیش از پیش مسخر کنید و فریب القانات سخن چینان را نخورید بین دولتین همکاری و حسن تفاهمی ایجاد خواهد نمود که بازار کسانی که از سوء تفاهم می خواهند استفاده کنند از رواج می افتد و شما که برای حق و عدالت شمشیر از میان کشیده اید و در ایران خود را طرفدار حق نشان داده اید صلاح نیست که غیر از این رویه دیگری اتخاذ فرمایید و مطمئن باشید که با تغییر این رویه جامعه را شیفته خود خواهید کرد.

جناب آقای سفیر! من به شما این عرایض را می کنم لازم نمی دانم که از کاریر سیاسی خود چیزی عرض کنم. همینقدر می توانم اظهار کنم که در تمام دورهٔ زندگی مصلحت ایران را با هر چیز نتوانستم عوض کنم و هیچ عاملی نتوانسته است مرا از صراط مستقیم منحرف کند. از هر چیز صرفنظر کردم که با بیدادگری مبارزه کنم حبس و تبعید شده و حتی مواجه با مرگ گردیده ام و تمام این مشقات به عقاید راسخ من نتوانسته است خللی وارد کند. من ایران را دوست می دارم همان طوری که شما خاک اتحاد شوروی را دوست دارید. باور بفرمایید که آنچه تا کنون در مجلس گفته ام و هر قدمی که برداشته ام هیچ محرکی جز ایمان و علاقه ای که به کشور خود دارم نداشته ام.

عقاید سیاسی خود را ، مخصوصاً در قسمت سیاست خارجی ایران در مجلس علناً بیان کرده ام و تکرار آن را در اینجا زاید می دانم و فقط می خواهم به شما اطمینان بدهم که آنچه در زمینه عقاید خود گفته ایم ندای ایمان و صدای قلب من است و هر کس که بخواهد در رویه من تاثیر کند فقط با یک عملی که به معتقدات من نزدیک باشد می تواند مرا شیفته خود سازد.

و اما راجع به معرفی شخصی که اینجانب را از موافقت شما با فرمول نفت مطمئن ساخت و یکی از اعضای فراکسیون توده است ، چون به او قول داده ام که نام او را نزد ثالثی افشا نکنم از معرفی او به کسی که حامل پیغام بود خودداری کردم ، لیکن از خود شما نمی توانم پنهان کنم چون طرف قضیه هستید و او به نام شما توضیحاتی به من داده است . بنابراین اگر یکی که آشنا به زبان فارسی یا فرانسه باشد به من مراجعه کند او را معرفی خواهم کرد. در خاتمه تمنا دارم احترامات فائقه مرا قبول فرمایید. دکتر محمد مصدق»

پرسش:

۱- چرا سیاستمداری باید از اشغال وطنش ابراز خوشحالی و از دولت اشغالگر تشکر کند؟

آیا نمونه مشابهی در سایر نقاط دنیا می شناسید؟

۲- آقای دکتر محمد مصدق از خطری می گوید که ما را تهدید می کرده، آن خطر چه بود؟

۳- در این نامه وی از " ما " می گوید. منظور از " ما " چه کسانی ست؟

۴- وی در این نامه می نویسد هر وقت شما، یعنی اشغالگران، از صحنه ایران دور بودید مصیبتی بود. اگر منظور وی شوروی بوده که این اولین باری بود که شوروی با ایران چنین رفتاری می کرد و اگر منظور روسها به طور کلی بوده که تمام مدت روسیه باعث و مسبب بلایا برای ایران و علی الخصوص خاندان خود وی یعنی قاجار بودند.

مطلب مستندی در این خصوص می دانید؟

یادآوری؛ نمایندگان مجلس مجاز به نامه نگاری با مقامات خارجی نبودند، این کار برابر قانون ممنوع بود.